

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДСЬКОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛІВ

В статті проаналізовано взаємозв'язок людського та інтелектуального потенціалів, відображено роль працівника підприємства у поєднанні цих потенціалів.

Ключові слова: працівник, підприємство, людський потенціал, інтелектуальний потенціал.

В статье проанализирована взаимосвязь человеческого и интеллектуального потенциалов, отображена роль сотрудника предприятия в соединении этих потенциалов.

Ключевые слова: сотрудник, предприятие, человеческий потенциал, интеллектуальный потенциал.

Interrelation between human potential and intellectual potential is analyzed in this article. An enterprise's employee role is represented in connection of these potentials.

Key words: employee, enterprise, human potential, intellectual potential.

Постановка проблеми. Сьогодні в соціально-економічній політиці більшості країн світу, а також в наукових дослідженнях, людина посідає пріоритетне місце як мета та головний чинник суспільного виробництва. Також людина є носієм людського та інтелектуального потенціалів підприємства.

Зазначимо, що вітчизняні дослідники у своїх наукових працях не досить багато уваги приділяють проблемам взаємозв'язку людського розвитку та формування людського капіталу підприємства, безпеці людського розвитку та визначенню рівня захищеності працівників від різноманітних загроз і ризиків, які підривають умови для розвитку їх людського потенціалу. Також немає єдиної точки зору щодо того, чи є первинним людський потенціал по відношенню до інтелектуального потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Динамічний розвиток ХХ ст. на основі науково-технічного прогресу та проблеми економічного зростання, які виникли у другій половині століття, привернули ще більшу увагу до людини. Було визначено, що освітній, інтелектуальний, творчий потенціал людини виступає не тільки могутнім чинником економічного зростання, але й джерелом доходів населення, підприємств, держави. У кінці 50-х років ХХ ст. була сформована концепція людського капіталу, засновниками якої були американські вчені Т. Шульц та Г. Бекер [2, 17].

Різноманітні аспекти людського потенціалу аналізуються в роботах Лібанової Е.М. [12], Лисенка С.М. [10], Новікової О.Ф., Амоші О.І., Антонюк В.П. [11], Грішньої О.А. [3], Стефанишин О.В. [13] тощо.

Науковці за останній час також зробили певний внесок у дослідження інтелектуального потенціалу та економіки знань Гейць В.М. [14], Бажал Ю. [1], Докторук С.В. [4], Климов С.М. [8], Чухно А.А. [15], Жаворонкова Г. [6], Гапоненко А. [5] та інші вчені.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення взаємозв'язку інтелектуального та людського потенціалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Так О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк [11] під людським потенціалом розуміють високі якісні характеристики людини, що має змогу прожити тривале та благополучне життя. З позиції поділу потенціалу на види [16] в залежності від результатів його реалізації людський потенціал поєднує в собі елементи як виробничого потенціалу, так і науково-технічного, та соціально-економічного.

О. Стефанишин визначає наступну структуру людського потенціалу [13, с. 16]: біологічну, демографічну, інтелектуальну, мотиваційну, екогеномологічну, екологічну, культурну, етнокультурну, соціальну, економічну, здоров'я, мобільність, творчість (підприємливість), сакральну, освітню, інформаційну, політичну діяльність, використання часу, громадський порядок і безпеку. Погодимось з тим, що варто відзначити всесторонній підхід до аналізу компонентного складу людського потенціалу, проте все одно він залишається недостатню структурованим, оскільки, як пишуть О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк [11] значну кількість визначених компонентів можна об'єднати у групи.

Аналіз різноманітних характеристик людського потенціалу та їх систематизація дають змогу виокремити такі його складові: 1) демографічний потенціал; 2) потенціал здоров'я; 3) освітньо-професійний потенціал; 4) інтелектуальний потенціал; 5) діяльнісний потенціал; 6) соціально-економічний потенціал; 7) соціально-ментальний потенціал; 8) громадянсько-політичний потенціал.

При чому до *інтелектуальний потенціалу* слід віднести природні задатки та здібності, рівень інтелектуального розвитку, інформованої та здатність до освоєння і переробки сучасних потоків інформації [11].

Як бачимо, інтелектуальний потенціал у даній класифікації не включає в себе інтелектуальну власність, проте вважається складовою людського потенціалу.

Представлений в науковій думці теоретичний аналіз ресурсу знань являє собою систему понять, що відображають різні характеристики людських здібностей до праці і споживання, а саме: „нематеріальні ресурси“, „людський капітал“, „інтелектуальний людський потенціал“, „інтелектуальні ресурси“, „трудоий потенціал“, „інноваційний потенціал“, „соціальний капітал“ та інше. Зокрема, під *нематеріальними ресурсами* розуміють сукупність знань, представлених у визначеній формі, якими володіє господарюючий суб'єкт, що надає йому організаційні і правові можливості подальшого стабільного розвитку, формування і підтримки конкурентних переваг високого рангу, пов'язаних з наявністю кваліфікованого персоналу, патентів, сучасного менеджменту, довгострокових зв'язків зі споживачами, гарної репутації і т. ін. [8]. Найважливішою характеристикою нематеріальних ресурсів є нематеріальна форма їхнього існування. *Людський капітал* - вартісна оцінка роботи сукупності осіб, що працюють на відповідному

фаховому рівні (вищому рівні кваліфікації), які розглядаються як потенційні носії ідей, спрямованих на процес розробки інтелектуального продукту, корисного для суспільства. У такому випадку ефективність живої праці пропонується визначати кількістю створеного інтелектуального продукту за одиницю робочого часу [2].

На сучасному етапі людський капітал є основним чинником економічного зростання та забезпечення розвитку людського потенціалу.

За своєю природою, сутністю й змістом, людський потенціал варто віднести до нематеріальних активів підприємства. Проте в зв'язку з його мінливою природою (не має правового захисту й не може бути відчужений для використання або реалізації окремо від конкретних людей), людський потенціал не можна віднести до інтелектуальної власності.

Відповідно до підходу В. Зінова [7], *інтелектуальний потенціал* визначається як сукупність колективних знань персоналу підприємства, їхні творчі здібності й ідеї, вміння вирішувати проблеми, лідерські якості, підприємницькі й управлінські навички та здібності окремої людини. Подібне визначення інтелектуального потенціалу знаходимо в роботах О.Ф. Новікової, О.І. Амоші, В.П. Антонюк, О.В. Стефанишин ([11], [13]), що підтверджує певну підпорядкованість інтелектуального потенціалу людському.

Корнева О. вважає [9], що усвідомлення існування інтелектуального потенціалу є важливим для побудови ефективного управління, адже інформація коштує дорого і потребує постійного оновлення. Однак, щоб забезпечити фінансову ефективність її існування, необхідно постійно знаходити нові, найпростіші і найдешевші джерела її отримання та найефективніші шляхи її використання. Крім того, фактично, заходи з ідентифікації і використання інтелектуального потенціалу потрібно здійснити для створення інтелектуального капіталу підприємства.

Вважається, що особливої уваги заслуговує класифікаційна ознака, що ґрунтується на тривалості використання інтелектуального потенціалу [4]: по-перше, короткострокового використання, яка припускає, що частина знань і вмінь досить швидко стають застарілими і стає неможливим їх подальше використання, вимагає поповнення, зміни; по-друге, потенціал довгострокового (багаторазового) використання припускає наявність фундаментальних знань, досвіду і таких якостей персоналу, що можуть бути ефективно використані протягом усього трудового життя працівника.

Отже, із зазначеного зрозуміло, що поняття інтелектуального потенціалу також особливо тісно пов'язане з поняттям кадрового потенціалу, проте ці поняття не є ідентичними, про ще вже зазначалося вище.

На думку академіка НАНУ Чухно А.А. [15], ототожнювати інтелектуальний потенціал організації виключно з її персоналом було б неправильно. «Інакше кажучи, інтелектуальний капітал акумулював наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднав інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, спілкування, організаційну

структуру, інформаційні мережі, тобто все те, що визначає імідж фірми та зміст її бізнесу.» Така думка підтверджує наше твердження про те, що інтелектуальний потенціал варто пов'язувати з людським або кадровим потенціалом лише частково, а саме в частині індивідуальних інтелектуальних здібностей персоналу, професійних знань і досвіду (у тому числі рівень освіти й кваліфікації), рівня інноваційної активності та інших результатів тривалого (як такого, що відбувається протягом усього) життя процесу інтелектуальної діяльності конкретних особистостей, що складають основу кадрового складу підприємства.

А. Гапоненко [5] вважає, що категорії «людський потенціал» і «людський капітал», «інтелектуальний потенціал» і «інтелектуальний капітал» та їхні різні сполучення можна ідентифікувати по ряду загальних ознак, але не можна ототожнювати; підміна або механічне змішання даних категорій призводить до методологічних і, відповідно, методичних помилок, що спотворюють оцінку наявних і схованих людських ресурсів, границь і ефективності їхнього застосування; підходи до вибору кількісних і якісних індикаторів оцінки розвитку соціально-економічних систем за допомогою даних категорій можуть істотно розрізнятися; категорія «капітал» (у даному випадку людський і інтелектуальний) більш спостережлива, мобільна і, відповідно, вимірювана, ніж категорія «потенціал», що робить категорію «капітал» більш привабливою для економічної теорії і практичного менеджменту. Така характеристика підтверджує нашу тезу про неможливість ототожнення людського та інтелектуального потенціалів, а також людського та інтелектуального капіталів.

На думку Докторука Є.В., *інтелектуальний потенціал* організації (підприємства) [4]: це здатність організації досягати економічного зростання на основі застосування знань, вмінь, навичок, досвіду, пізнавальних та духовних здібностей своїх співробітників, їх інтелектуального рівня, гнучкості організаційної структури та інших складових в умовах мінливого середовища, що забезпечують стійкі темпи приросту наявного інтелектуального капіталу і ефективність його використання та дозволяють отримувати інтелектуальну ренту.

У цьому контексті з позицій системного підходу вчений пропонує наступну структуру інтелектуального потенціалу: 1) людський капітал; 2) інтелектуальну власність; 3) ринкові (маркетингові) активи; 4) структурні активи; 5) соціальний капітал.

На нашу думку, така структура інтелектуального потенціалу є не досить виваженою з наукової точки зору, оскільки повністю включає в себе, наприклад, таке поняття як «людський капітал», що є економічним вираженням людського або кадрового потенціалу. Більш справедливим було б визначити межі людського капіталу, який входить до інтелектуального потенціалу, умовними лініями. Це показало б плинність частини людського капіталу як складової інтелектуального потенціалу і відобразило б взаємодію інтелектуального та людського потенціалів.

Висновки з даного дослідження.

Як бачимо, що в переважній більшості випадків до складу інтелектуального потенціалу відносять накопичені знання; кадри, що володіють знаннями і поповнюють їх запас; матеріально-технічну базу, фінансові можливості для одержання нової інформації і знань; організаційні фактори як умову використання знань (у тому числі комунікації та інформаційні мережі). Такі різноманітні характеристики вказують на те, що інтелектуальний потенціал відноситься до перехресних потенціалів і знаходить своє відображення в складі людського, технологічного, інформаційного, фінансового, організаційного потенціалів тощо.

Таким чином, як показало дане дослідження, взаємозв'язок людського та інтелектуального потенціалів підприємства проявляється в процесі їх трансформації у людський та інтелектуальний капітал відповідно. Проте жоден з них не поглинає повністю інший.

Література.

1. Бажал Ю. Знаннева економіка: теорія і державна політика / Ю. Бажал // Економіка і прогнозування. [Текст] – 2003. - №3. – С. 77
2. Беккер Г.С. Человеческое поведение: экономический подход: Избранные труды по экономической теории: Пер. с англ. / Сост., науч. рец., послесл. Р.И. Капелюшников; Предисл. М.И. Левин. [Текст] – М.: ГУВШЭ, 2003. – 672 с.
3. Грیشнова О.А. Формування людського капіталу в системі освіти і професійної підготовки: Автореф. дис.... д.е.н.: 08.09.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. [Текст] — К., 2002. — 36с.
4. Докторук С.В. Управління інтелектуальним потенціалом підприємства (на прикладі підприємств машинобудування). – Дис ... к.е.н. за спеціальністю 08.00.04 [Текст] – Хмельницький: рукопис, 2010. – 227 с.
5. Экономика, основанная на знаниях: Учебное пособие / [под общ. ред. А.Л. Гапоненко]. [Текст] – М.: Издательство РАГС, 2006. – 352 с.
6. Жаворонкова Г.В. Роль інтелектуальної власності у формуванні системи національного розвитку / Г.В. Жаворонкова, Л.Ю. Ярема // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкові перетворення в Україні в умовах світ. інтегр. процесів (Зб. наук. праць) / НАН України, Ін-т регіон. дослідж.; Редкол.: Відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній. [Текст] – Львів, 2005. – Вип. 6 (LVI). – С. 41-45.
7. Зинов В.Г. Управление интеллектуальной собственностью: учебное пособие / В.Г. Зинов. [Текст] – М.: Дело, 2003. – 512 с.
8. Климов С.М. Интеллектуальные ресурсы общества / С.М. Климов. [Текст] – СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2002. – 199 с.
9. Корнева О.В. Використання характеристик інтелектуального потенціалу в управлінні підприємством / О.В. Корнева // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. [Текст] – 2007. - №31-3. – С. 251-257.
10. Лисенко С.М. Индекс людського розвитку: політекономічний аспект: Автореф.дис. ... к.е.н. [Текст] - Донецьк: ДонНУ, 2001. – 19 с.

11. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку: Монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. [Текст] – Донецьк, 2008. – 468 с.
12. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: Колективна монографія / За ред. Е.М. Лібанової. [Текст] – К.: Ін-т демогр. та соц. дослідж. НАН України, 2007. – 328 с.
13. Стефанишин О.В. Людський потенціал економіки України: Монографія. [Текст] – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. – 315 с.
14. Україна у вимірі економіки знань / [За ред. В.М. Гейця]. [Текст] – К.: Основа, 2006. – 592 с.
15. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. [Текст] – 2002. - №12. – С. 48-55.
16. Щелкунов В. И. Производственный потенциал Украины. Стратегия формирования и использования. [Текст] — К.: КМУГА, 1999. — 245с.
17. Shultz T. Investment in Human Capital / T. Schultz // The Free Press New York, 1971 [Текст].